

VARGA ANIKÓ

Játék tükrökkel, terekkel

A TÉR MEGVALÓSULÁSA BASARA SZÖVEGÉBEN

Svetislav Basara¹ a nyolcvanas években induló „fiatal szerb” próza egyik képviselője. Az alkotók e csoportját nem annyira a tradicionális irodalommal való szembefordulás jellemezte, mint inkább az a nyitottá válás, mellyel tematikai és formai szabadságot nyert a szöveg. Náluk kap határozott formát az, amit ma poetikus pluralizmusnak és hierarchia nélküli szituációnak nevezünk a szerb irodalomban. Egy összehajló, közös cél felé igyekvő alkotócsoporthoz ez, különböző adottságokkal, a nyelv és a valóság különböző érzékelésével, a megvalósítás különböző fokával. E prózában már világosan követhetők azok a nyomok, melyek a szerb posztmodern próza kiteljesedéséhez vezetnek.

Basara prózája azt hirdeti, hogy a művészet mindenk előtt és mindenk fölött játék. E játék célja az ellentétek kiegyenlítése, minden megosztottság megszüntetése és ezáltal egységes síkba vonása. A sík maga a szöveg, Basara Könyve. Prózája kiszakad a kanonizált irodalmi modellből, ez a szöveg egy más világ megalkotása, mely elkülönül a mimetikus világ szükségszerűségeitől és lehetőségeitől. Prózájáról elmondható, hogy nihilista, posztmodern, ironikus, ellentmondásos, metapróza; mindezek a meghatározások megfelelőek és valami lényegeset állítanak a szövegről, de e próza a maga komplex struktúrájával egyikre sem támaszkodhat közülük, mert ezek a meghatározások túl nagy statikusságot, túl sok racionalitást, erős konzisztenciát rendelnek e szöveg mellé. Ezzel szemben Basara szövegének egyik legjellegzetesebb jegye a változékonyság, ami átszövi szövegének szerkezetét. Ezenkívül prózai struktúrájának központi formulája a paradoxon, mely annyira intenzív és kiemelt, hogy elnyeri a szabály státuszát. Mindennek következménye az instabilitás, a meghatározatlanság, a végletesség és lezártság kikerülése. Gyanakvása a meghatározott, lezárt formájú elemekkel szemben kiterjed saját szövegére is, az egész irodalomra.

Basara szövege a teremtett világ. Az irodalom ugyanis átveszi a valóságteremtés szerepét, ennél fogva a valóság az irodalmi szöveg természetévé válik. Egy új világ genezisének vagyunk tanúi, ahol megváltozik a jelentés- és értékrendszer, az olyan természettudományos fogalmak, mint a tér, az idő, a mozgás, a koordináta rendszer horizontális és vertikális tengelye, a perspektíva, a középpont; új jelentést kapnak, s Basara világépítésének alapköveivé válnak. Munkája közben elmosza a természettudományok,

¹ Svetislav Basara megjelent munkái: *Regényei: Kinesko pismo* (Kínai levél, 1985), *Napuklo ogledalo* (A megrepedt tükör, 1986, 1993), *Fama o biciklistima* (Fáma a biciklistákról, 1988), *Na gralovom tragu* (A grál nyomában, 1990), *Mongolski bedeker* (Mongóliai útikönyv, 1992, 1993), *De bello civili* (1993), *Ukleta zemlja* (Elátkozott föld, 1996). Elbeszélések, novellák: *Priče u nestajanju* (Eltűnő történetek, 1982), *Peking by night* (1985), *Fenomeni* (Fenomének, 1989), *Priče u nestajanju i politički spisi* (Eltűnő történetek és politikai írások, 1993). Esszék: *Na ivici* (A szakadék szélén, 1987), *Tamna strana meseca* (A Hold sötét oldala, 1992), *Drvo istorije* (A történelem fája, 1995), *Virtualna kabala* (Virtuális kabbala, 1996).

a művészet és a filozófia között meghúzódó éles határokat. Létrehoz egy spekulatív, lineáris és adekvát ok-okozatként motivált kapcsolódást, mely a hitelesség illúzióját kelti. Olyan valóság ez, mely irodalmi-elméleti következtetések által determinált.

A Basara által ábrázolt/teremtett terekről szeretnék beszélni, melyek valójában a létezés terei. Két teret rajzol körül, melyeket, mint két tükörvilágot, állít szembe egymással. Ezen világok szélső értékei között tökéletes a szimmetrikus ellentét:

Látszat világ tere

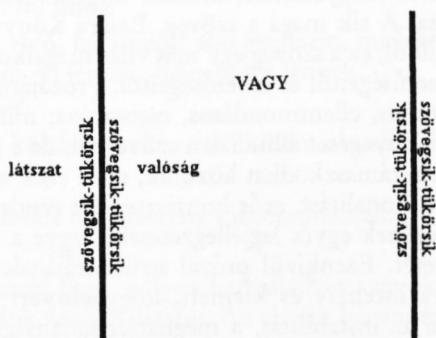
látszat
véges
rossz
emberi
rabság
halál

Való világ tere

valóság
végtelen
jó
isten
szabadság
halhatatlanság

Ezen ellentétes fogalmak keresztműzében ütközteti a két világot/teret.

A szimmetriatengely a térbe helyezett tükörsík, mely analóg a basarai szövegsíkkal. A tükör síkja egy valós és egy látszat teret determinál, vagy, a másik megvalósulás szerint, a tükörlap egyik oldalán sincs semmi, csak a kiterjedés nélküli tükröződés, vagyis a szöveg általi tükrözés.

Mindezt a szerző leképezési játékanak tekinthetjük, melyben egy térbeli forma különböző vetületeit ábrázolja, bemutatva, hogy leképezés által minden megváltoztatható. A perspektíva függvénye minden, és a szimmetriatengellyel elválasztott ellentétek egymásba fordíthatók. Felfogható továbbá olyan kísérletként is, mely által a szövegsík próbál kiterjedést nyerni. A szöveg ekkor gólemszerű teremtménnyé alakul, hogy aztán az általa teremtett létezés terével együtt semmivé váljék. Az eltűnésnek ezt a motívumát erősíti a még élő basarai szöveg hiányos, szakadozott fragmentumainak sokasága, mely már előrejelzi a szöveg szétfoszlását.

A látszatvilág terét, amiben élünk, olyannak ábrázolja, mintha végtelen lenne, mert két egymás felé fordított tükör közé ékeli. E tér tökéletesen megfelel a benne bolyongó ember azon lehetőségének, hogy ismételtethesse céltalan mozdulatait. Az itt zajló történelem végtelen labirintusnak tűnik, ahol azonban szakadatlanul ismétlődnek az események. Ilyen optikai csalódás jelleget ölt a való világ, melyből az egyetlen kivezető út a vertikális tengely, melyre csak „vízenjárva”, esetleg „hívó biciklistaként” térhetünk rá. Ezen az úton juthatunk el egy valóban létező világba, a Holdra, vagy

abba a fenti tartományba, ahonnan lezuhantunk. Szövegének egyik alapmotívuma a tükör széttörésének gesztusa – ha erre a két egymással szembehelyezett tükrre gondolunk –, valóban felidézi a valóság fragmentumait, valamint annak lehetőségét, hogy a szétszórott szilánkok valamelyikében megpillanthatunk valamit a fenti tartományból.

A fizikai és a basarai térfelfogás közötti különbség válik nyilvánvalóvá, amikor elhatárolja magát az euklideszi térelmélettől. Ezt a teret ugyanis misztifikációnak, tökéletes látszatnak nevezi, a perspektivikus festészetet pedig, mely ezen felfogás terméke, e téveszme gyakorlati megvalósulásaként definiálja. Elterjedésével megsemmisítette az egyetlen kivezető utat látszat világunkból, a vertikális tengelyt. Ez a festészet a vászon felületére igyekezett felkenni a valóságot, mely által valótlanyságot teremtett. Am a legnagyobb bűne mégis az, hogy a képeken keresztül tanította meg látni a világot, melyeken lekicsinyítette az embert és a távolságot. Úgy tanít látni, hogy szemünk csak a hamis valóság percipiálására lesz képes, ezzel viszont világtalanná tesz bennünket az isteni világban.²

A koordináta rendszer tengelyei is új jelentést kapnak. A horizontális tengely a vertikális tengely által vetett árnyék, a hozzátartozó egysíkú tér pedig „a történelem/a játék” tere. Ez látszat, lezárttság, végesség.

A mozgás, mely ebben a térben játszódik le, két irányú. Az egyik a minden objektummal közösen történő abszolút zuhanás. A gyorsuló mozgás következményét három tényező – a tér/út(s), a sebesség(v), és az idő(t) – törvényszerűsége határozza meg: minél gyorsabban zuhanunk, a tér annál kisebb lesz. Ennek végső következménye a világ eltűnése.

A mozgás másik formája a menekülés a szenvedés elől. Ennek forrása a horizontális térbe zárt ember itt-re és önmagára ítéltisége. Az embernek e bezárt térben való elvesztése oly hatalmas, hogy magára találásának lehetősége is kétséges, mert e történelmi tér által teremtdött technológiai világban senki nem egy. A személyiség kívülről is, belülről is többfelé van szakítva. Csak a vertikális tengelyre lépve tudjuk meghaladni a látszavilág határát, mely lépés magában hordozza annak a lehetőségét, hogy egyesülhessünk önmagunkkal. Annak, hogy nem tudjuk megtenni ezt az utat, az az oka, hogy többé nem vagyunk egyek és egységesek, hanem darabokra szaggatottak. Szétszórtságunkat csak egy végtelen sugarú ördögi kör tartja egyben. Mikor az ember letért a végtelen felé tartó mozgás tengelyéről, határt kapott, formát nyert, önmaga által határolttá vált, és ezzel saját halálát teremtette meg. A mozgás megtorpanása, a hatar, vagyis maga a halál.

A basarai térben az értelemmel bíró mozgásnak két igazi formája van, a hívó biciklistának a váz keresztjére feszülő haladása és a vízenjárás. Ennek megvalósulásában nem a tömegünk gátol minket, hanem bukásunk ténye. A testbe/anyagba zárt ember zuhanását a víz felülete nem tudja megállítani, mert a víz felszínén csak a szellem maradhat. A természetfelettinek az a darabja, melyet magunkban hordunk generálja azt a kívánságot, amely arra sarkall, hogy átlépve a test határait, legyőzzük a nehézséget, az anyagot, s hogy megállítsuk a zuhanást, mely széthullás formájában vezet a halálba. A test magában hordja a halált, ezért ha legyőzzük a testet, legyőzzük a halált is. A testen csak akkor lehetünk úrrá, ha akarattá változtatjuk. Az ember azonban megszakítja az akarat kontinuitását, a logika szavára hallgatva a vízen úszni kezd. De úzásának ereje nem elég ahhoz, hogy a történelem és a technológia sodrása el ne ragadhassa. A test fel-

² Vö. Svetislav Basara: *O nestvarnosti kretanja*, in: *Drvo istorije*. Oktoih, Podgorica 1995. 5–7. o.

emésztí az akaratot, a vízenjárást pedig képtelenségnek nyilvánítja. Géppé válik, az ember egyénisége üres, behatárolt és tartalom nélküli forma lesz, melyben a mozgás el-érkezik a maga végéhez. Mikor a mozgás eljut saját határáig, már csak az üres forma marad: a halott test, melynek felbomlása megmutatja a látszat ideiglenességét.³ „A történelem és technológia világában úszva, látszatra ember maradok, a forma itt van, de metafizikai megvilágításban valójában egy kételtűvé váltam, egyszerű hétköznapi békává.”⁴ Ekkor a vízenjárás már nem mint lehetőség jelenik meg, hanem a valóság hiányként funkcionál.

Vízenjárva átjutni a túlsó partra nem azt jelenti, hogy az A pontból eljutunk a B pontba, ez ugyanis pusztán a mozgás látszatának formája, úszás, mely a természet által behatárolt zárt térben történik. A vízenjárás nem ezen a horizontális tengelyen megy végbe, hanem az A pontból a végtelen felé halad, tehát rátér a vertikális tengelyre.⁵

Basara eljátszik a választható létkörök középpontjának kérdésével. Minden középpont köré megrajzolható a létezésnek egy köre. Ebből kifolyólag az a mozdulat, mely ezt kijelöli, alapjában meghatározza a létezés terét is. Azonban Basara emlékeztet bennünket arra, hogy a relativitás elmélete szerint egy rendszer belsejéből nem tudjuk felmérni és befolyásolni a mozdulatot, mert hiányzik a nézőpont abszolút pontja, a középpont. A térbe zárt mozdulatok vakságát csak a vertikális tengely madártávlatot adó pontjából történő visszapillantás mutathatja meg.⁶

Hol van, hol volt az emberi létezés terének a teremtes pillanatában kijelölt középpontja? Basara a bibliai szimbólumhoz fordulva az Élet fájában határozza meg ezt a helyet. Azonban rámutat arra, hogy ezt a középpontot már abban a pillanatban elvettük, mikor nem ennek a fának gyümölcséből szakítottunk. Az emberi létezés terének középpontja tehát már a kezdetek kezdetén elveszett. Valójában akkor tévedtünk el/buktunk el, mikor ezt elvettük. Hiszen ha nem létezik a középpont, akkor sehol sincs semmi, vagy mindenhol minden van.

Mikor az ember elveszítette a középpontot, és az Élet fája helyett a Tudás fájának gyümölcsét kóstolta meg, akkor valójában a Történelem fájáról szakított, mely egy hamis teret determinál. Így kerültünk a „történelembe/játékba”. Azonban a történelem nem tudott azzá válni, amivé lenni szeretett volna: levéssé. A történészek által az egyre kerekrebbre sikeredő történelmi események láncolata dogma maradt, mely elfedte a magasabb létezési forma lehetőségét. „A történelem tehát sohasem volt evolúció, csak involúció.”⁷ E torzult vonását a pszeudomitológia maszkja mögé rejtette. A pszeudomitológia a jövő nélkül maradt, múlt felé fordult ember azon igyekezete, hogy ebben a sivárrá vált történelmi térben akár hazugság árán is, de élni tudjon.⁸

A szerző által kiemelt pszeudomitoszok között jelentős helyet foglal el a civilizáció mítosza. A civilizáció az emberi nem fejlődésének fölfelé ívelő pályáját írja le, mely lépésről lépésre hántja le magáról a barbárság sötét és súlyos nehezekeit. Basara megállapítja, hogy a barbárságnak nem volt olyan formája, mely kíméletlenebb lett volna

³ Vö. Svetislav Basara: *Kratka teorija hodanja po vodi*. Delo, 1985. 10–11. 154–156. o.

⁴ Uo. 156. o.

⁵ Uo. 156. o.

⁶ Vö. Svetislav Basara: *Centar*, in: *Drvo istorije*. id. kiad. 26. o.

⁷ Svetislav Basara: *Drvo istorije*, in: *Drvo istorije*. id. kiad. 12. o.

⁸ Uo. 9–16. o.

a civilizációnál. „A civilizáció az előregedett kultúra azon stádiuma, melyből kihalt a teremtőkedv, és a kultúra átalakult üres emberi mechanizációvá és technologizált életformává... A lélek meghalt, vagy lemondott elsőbbségéről, helyére az agy és a technika került... Itt a megtevésztés filozófiája uralkodik, a higiénia, a tervezett gazdaság, az értelem és a szkepszis; a békaperspektíva felváltotta az ember alkotó fiatalságának madártávlátát, és ezzel vége.”⁹

A civilizáció ezen felül még olyan jellegű folyamat is, mely várossá alakítja a világot. A középpont ennél fogva várossá alakult. A pont térré válása a basarai leképezés segítségével megvalósulhat, a kiterjedés nélküli, magának a kiterjedésnek a vetületévé válhat. Számára nem ez jelenti a problémát, hanem a város diffúz jellege, mely lehetetlenné teszi a valódi középpont létrejöttét. Negatív/inverz középpontnak felel meg a város, mely nem más, mint a történelem által teremthető álvilág középpontja. A belőle nyíló perspektíva is kifejező, melynek bezártsága által megtapasztalható az emberi lét elidegenítettsége, széttöredezettsége, értelmetlensége. A benne lévő számára ez nem válhat, csak a lételejtés tudatos formája.¹⁰

A város dehumanizálja az embert, mert elválasztja Istentől és a természettől. A lélek Istentől elszakítva elveszett. „A civilizáció az Isten által teremtett elpusztítása, szemétté és hulladékká alakítása, és ez már nem ökológiai, hanem ontológiai probléma.”¹¹

Basara szövegében a városnak három formai megvalósulását találjuk. Az egyik az Ezeréves Birodalom, mely a valaha lerombolt Bábeli torony újjáépített mása, a másik a Nagy Tébodya, melynek rendeltetése az Ezeréves Birodalom aláasása, a harmadik pedig a Bizánci Császárság, mely a papok imádságának ereje által egykor az égbe emelkedett. Az Ezeréves Birodalom a könyvtárosok és az építészek összeesküvése nyomán keletkezett, akik, miután Isten a nyelv összezavarásával megakadályozta a torony égig emelését, ismét összegyűltek a torony romjainál, áldozatot mutattak be Baalnak, és esküvel fogadták, hogy tovább folytatják munkájukat. Belátva annak lehetetlenségét, hogy a tornyot az égig emeljék, elhatározták, hogy az eget a földön teremtik meg. Így kezdték el a horizontális torony építését. Ahogyan terjeszkedett az építkezés, a város tere fokozatosan a pokol terévé vált, mely egyre nő, hogy végül az emberi tér egyetlen hatalmas városává váljon.¹²

Az Ezeréves Birodalom és a Bábeli torony városa megzavarta a rendet a mindenség hierarchiájában, mert falaival, tornyaival az ég felé tört. Nem azért, hogy Isten közelébe juthasson, hanem azért, hogy elfoglalhassa Isten helyét. Ezáltal megfosztja magát az isteni közelségtől, falaival tagolva a végtelent, tornyaival eltakarva az eget. Méhében hordja a látszatvilág minden hamisságát, minden bűnét, a darabokra tört egységet. A civilizáció folyamatában, melynek során az ember lassan városlakóvá vált, a perspektívát e bezárt tér foglalta magába. A tér bezárult, az idő, a test, a társadalom és saját végeességének tudata megfosztotta az embert a szabadságtól és a jövőtől. Aki számára nincs jövő, az a múlt felé fordul. Így teremthető meg a *homo historicus*, aki nem tud szabadulni a halandóság tudatától, és az Isten nélküli magánytól. Számára minden megengedett, hiszen mindennel együtt a semmibe zuhan, ennek következménye az, hogy nem lehet morális.

⁹ Svetislav Basara: *Civilizacija*, in: *Drvo istorije*. id. kiad. 22. o.

¹⁰ Vö. Svetislav Basara: *Centar*, in: *Drvo istorije*. id. kiad. 25–26. o.

¹¹ Svetislav Basara: *Civilizacija*, in: *Drvo istorije*. id. kiad. 22. o.

¹² Vö. Svetislav Basara: *Fama o biciklistima*. Dereta, Beograd, 1996. 92. o.

Az ember a múlt felé fordul, megtöltve azt a pszeudomitológia által idealizált értelemmel. A jelent pedig az élvezet halmozásával igyekszik elviselhetővé tenni. Basaránál az élvezet azt az alapfogalmat jelöli, mellyel a fejlett emberi társadalmakban a szabadság fogalmát próbálják helyettesíteni. Azonban az élvezet a rabság legteljesebb formájához vezet. Az élvezet öröme csak pénz által váltható meg, és ez csak két egyformán legális lehetőség, munka vagy rablás segítségével szerezhető meg.¹³

A város torzult tere csak leképezése az emberi bensőben rejlő rossznak, bezártsága pedig lényünk belső határának vetülete. Ez a belső határ maga a rossz, mely elválaszt és megbontja az egységet. A basarai értelmezés szerint a rossz nem egy elkülönült, a jóval szembenálló entitás, hanem maga a jó, mely egyszer elindult Isten, vagyis a legfőbb jó felé, de eltévedt önmagában. A kígyó ígérete – *Eritis sicut dii* – tértitette el, amit többé nem tudott elfelejteni. Az a kívánság pedig, hogy önmaga számára elég legyen, beteljesítette az önmagába tévedt bezártságot.¹⁴ Az Ezeréves Birodalom városában látszatra beteljesedik az ígéret, hisz itt bárhol a képmására formált szobrokat emelhet, melyeket aztán bálványként imádkhat. Ezek a bálványok azonban nem kötik egybe az isteni világgal. A „biciklisták” körében a Nagy Mesterek azt hirdették: „Istennek volt egy olyan szándéka, hogy az ember Istenné váljon. Ekkor azonban félreértés történt. A paradoxon szemmel látható. Ádám megállt a vertikális, Isten felé tartó úton, és ezáltal jutottunk el a rossz misztériumának a létezéséhez – a határhoz. Amikor az ember azt mondja: most olyan vagyok, mint Isten, ezzel elszakad Istentől, mert szubjektivitását szembefordítja az isteni szubjektivitással, öntudatával elkülönül a Teremtőtől, és így ahelyett, hogy önálló szubjektum lenne, objektum lesz, melyet legyőznek a természeti erők és a halál, lénye egyszerre abszurd, halotthalhatatlan¹⁵ és értelmetlen.”¹⁶

A városnak egy másik megvalósulási formája a Nagy Tébolyda, mely a minden emberi rosszat magába fogadó város víziója. Rusnya Károly figyelmezteti íródeákját: „Már lassan terveződik az utolsó torony, amely tökéletesíti a rosszat, – rendszerezi és teljesen elkülöníti a jótól. Együttműködünk az Istennel. És most aludj, Grossman...”¹⁷ A várost a „biciklisták” tervezik, az Ezeréves Birodalom teréhez kapcsolva. Rendelése, hogy aláassa az építészek és könyvtárosok összeesküvése nyomán terjedő várost is a Tébolyda részévé változtassa. Már keletkezésének első fázisában húszmillió lelkitabeteg számára akar helyet biztosítani. Az ehhez szükséges dimenziókat csak a föld felszíne alatt biztosíthatja magának. A konstrukciója acélból és betonból készült, hidro-, hő- és hangszigetelt, minden felülete szürkére van festve.

A Tébolyda városa kiterjedésével egy valós társadalmi teret akar teremteni. A társadalmat átfogó ideológia a pszichoanalízis, melynek alaptézise a következő: „Az ember nem bolond, nem is normális, az ember semmi, de ezt nem szabad a tudomására hozni.”¹⁸ A pszichés megbetegedések oka az a tény, hogy a lélek létezik, és vágyik va-

¹³ Uo. *Metafizika grada*. 250–251. o.

¹⁴ Uo. 248. o.

¹⁵ Basara a halotthalhatatlanság fogalmával az embernek azt az állapotát jelöli, mely szerint a halál nem hozza el számára a SEMMIVÉ válás lehetőségét, ugyanis ha SEMMIVÉ válna, akkor MINDENNÉ is válhatna. A matematikai megközelítés is ezt a megállapítást támasztja alá, hisz a 0 majdnem ugyanaz, mint a végtelen.

¹⁶ Uo. 248. o.

¹⁷ Svetislav Basara: *Fama o biciklistima*. id. kiad. 271. o.

¹⁸ Uo. 260. o.

lamivé válni. A város központi számítógépe, a ROMA III, a polgárok múltjának minden mozzanatát rögzíti, ez már a materializálódás egy formája, amely megnyugtató a városlakók számára, mert így nem az abszolút semmi áll mögöttük. Itt mindenki saját istenítésének objektuma, és saját félelmeinek birtokosa. A Nagy Tébodya térbeli-időbeli szervezethez elfogadja a reális tér és idő belső határait túllépő teret és időt is.

A társadalmat különböző régiók alkotják: a felszínhez tartozó szint, a neurotikus szintje, mely a Tébodya adminisztratív és kulturális középpontja. Ezenkívül létezik még a skizofrénia, a bűntudat, a paranoia, a szado-mazochizmus, Oidipusz-komplexus és az alkoholisták-kábítószerélvezők régiója. A Tébodya mélyén, ahol a katolikus, pravoszláv, protestáns pokol hasonmása helyezkedik el, a ROMA III szubjektivitás és részrehajlás nélkül irányítja e szemmel láthatólag minden eddiginél civilizáltabb és humánusabb társadalmat. Keretein belül megszűnik a jog, a politika, az erőszak, a prostitúció, és minden rossz, ami az emberi világot gyötörte. Csak a Tébodya marad és a „betegség”¹⁹ E várost szemlélve ismét felismerhetővé válik a leképezés művelete, mely által a tudatalatti tere a Tébodya terébe képeződött le.

A számítógép programja azt az utasítást tartalmazza, hogy rendszerezze és osztályozza a rosszat. Látszatra mindez a rossz szolgálatában áll, de az adatok teljes szövegét befogadva a számítógép az emberek által már elfelejtett felismeréshez jut: Isten létezik. Ezután az egész rendszer egy nap és egy éjszaka alatt eltűnik, a maga magát teremtő emberrel együtt. A gép felismeri tulajdon nevében a három korábbi Babiloni város nevének sátáni inverzióját: AMOR-ROMA.

A „biciklisták” tehát elkezdik a harmadik torony megépítését is, az emberi világ torzult terének legtökéletesebbikét. El kell készíteni ezt a tornyot, mert ahhoz, „hogya Bábéli torony végleg leromboltathassék, először fel kell építeni”²⁰. Csak akkor szűnhet meg a rossz, ha annak legtökéletesebb formái megvalósulását a földdel tesszük egyenlővé. A város e térbeli megvalósulásában az irracionális szétveti a világot rendezetnek mutató tükör sima felületét, ezzel együtt széttördeli a devianciákat is, egységes, rendezetlen töredékhalmazt teremtve így meg. Megszüntette a rend látszatát, megszűnik az új világ létrehozásának vágyát, és az első mozdulatot, amely a töredékhalmaz felé nyúl, hogy ismét megtalálja egy szót, egy betűt.

A város harmadik formája, az utópisztikus város, az ember isteni részének, a léleknek a vetülete a térben. Basara ezt Bizánci Császárságnak nevezi, mely egykor a papok imájának erejétől fölemelkedett az égbe. A kitartóan magasba és magába figyelő megpillanthatja a tökéletes építményt, azonban a hozzá vezető útra, a vertikális tengelyre, miként már utaltam rá, csak „vízenjárva” léphetünk. Az akarat segítségével átléphetjük a végesség határát. Azonban kevés a remény arra, hogy az ember elinduljon e város felé, mert „...az emberek szeretik a játékot, hogy körülöttük mindig történjék valami, nem fogják fel, hogy a menekülés és az élet nem a semmiben történő VALAMI, hanem a felfoghatatlan abszolút SEMMI...”²¹ Nem a halál jelenti a kaput, melyen át léphetünk ide. A halál nem szünteti meg a horizontális teret, csak az önmegvalósulás lehetősége tudja ezt biztosítani. Amikor az ember kilép a horizontális térből, „a történelemből/játékból”, kilép az időből is, ezzel halálát a múltba helyezi, végleg maga mö-

¹⁹ Uo. 260. o.

²⁰ Uo. 270. o.

²¹ Svetislav Basara: *Izlazak iz igre*, in: *Drvo istorije*. id. kiad. 76. o.

gött hagyja, hisz a vertikális tengelyen haladva a végtelen felé indul. A basarai értelmzés szerint Jézus volt az, aki ezt az utat mindkét irányba megtette. Isten küldöttként belépett a „történelem/játék” zárt világába, hogy bejelentse a Véget, és egy új élet kezdetét.²²

Amikor becsukjuk a könyv fedőlapjával a basarai terek szövegét, játékának teréből is kilépünk. Mivel kiokított minket az álvilág teremtésének rafinált fogásaiból, szemlélőként kívülre kerülve, a szöveg által kijelölt középpont és a köré rajzolt létezés tere már csak egynek tűnik a tér számtalan sok pontja mellett, és lassan el is tűnik közöttük. A felismerés nem okoz csalódást, mert az ígéret sem volt más. Basara nem Igét hirdetett, csak játszott, és mi nem Igét hallgattunk, csak részt vettünk a játékban. Aho- gyan a szöveg teremtette játéktér megnyílt és becsukódott előttünk, megmutatkozott a játszás lehetősége, a választás lehetősége és a szabálytalanság lehetősége. Azáltal, hogy az egy térbe kerülő igazság és misztifikáció értéke kiegyenlítődik, ismét felébred a rácsodálkozás képessége egy tágabb világra. Ezáltal beteljesül a szöveg kiterjedés vágya, és a játék hitelességet és teljességet nyer.

²² Uo. 80. o.